

İzmir İşgalinin Başlangıcı ve Sonu (2-15 Mayıs 1919 ve 9-13 Eylül 1922)

Çınar Atay*

Öz

1919 yılı Ocak ayında, Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılacak barış anlaşmalarının ilkelerini saptamak üzere, Paris'te bir barış konferansı toplandı. Paris Barış Konferansı olarak tarihe geçecek olan bu konferansta, Türk toprakları üzerindeki emellerini açıklayan Yunanistan, bu bölgede tarihî ve kültürel hakları olduğunu ve bölgede yaşayanların çoğunluğunun Rumlardan oluştuğunu iddia etti.

15 Mayıs 1919'da Rumlar tarafından işgal edilen İzmir, Anadolu'da yapılan ilk önemli işgaldir. İşgale, İtalya'nın Anadolu'daki toprak kazancını dengelemek adına izin verilmiştir. Başlangıcın İzmir ile olmasının ana sebebi ise Rum nüfusunun Türklerden fazla olduğu iddiasıdır.

Yunan Krallığı'nın İzmir'i seçmesindeki temel nedenler içerisinde işgalinin kolay olacak olmasının yanı sıra Ege Bölgesi'nin (özellikle İzmir ve çevre adalar) gerçek sahibinin Yunanistan olduğuna ve yine o çevrenin normalde Yunanistan'a bağlı olduğuna inanmaları da bulunmaktadır. Bu fikrin temelleri de aslında yüzyıllarca bu bölgeyi yönetmelerinde yatmaktaydı. Yunan tarihinin başlangıcı bile Anadolu coğrafyasına dayanmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Paris Barış Konferansı, İzmir, İşgal, Yunanistan, Anadolu.

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Em. Öğr. Üyesi, İzmir/TÜRKİYE, mcatay7@yahoo.fr DOI:10.37879/9789751758866.2024.471

The Beginning and End of the Occupation of İzmir (2-15 May 1919 and 9-13 September 1922)

Abstract

In January 1919, a peace conference was held in Paris to determine the principles of peace agreements to be made after the First World War. In this conference, which will go down in history as the Paris Peace Conference, Greece, which announced its ambitions on Turkish lands, claimed that it had historical and cultural rights in this region and that the majority of the people living in the region were Greeks.

Invasion of İzmir, which was carried out by the Greeks on May 15, 1919, is the first important occupation in Anatolia. The invasion was allowed to balance Italy's territorial gains in Anatolia. The main reason why it started with İzmir is the claim that the Greek population is more than the Turks there.

Among the main reasons for the Greek Kingdom to choose İzmir, besides the fact that it would be easy to occupy, there is also the belief that the real owner of the Aegean Region (especially İzmir and the surrounding islands) is Greece and that that region is normally subject to Greece. The foundations of this idea lay in the fact that they ruled this region for centuries. Even the beginning of Greek history was based on Anatolian geography

Keywords: Paris Peace Conference, İzmir, Occupation, Greece, Anatolia.

İzmir İşgalinin Başlangıcı ve Sonu (2-15 Mayıs 1919 ve 9-13 Eylül 1922)

Birinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte birçok devlet Ateşkes Anlaşması imzalamıştı. Bu Devletlerden biri olan Osmanlı Devleti, İtilaf Donanmasının yanı sıra Birleşik Devletlere ait gemilerin bulunduğu Limni Adasının Mondros Limanında demirli Agamemnon Zırhlısında 30 Ekim 1918 akşamı bir Ateşkes Anlaşması imzalamıştı ve bu anlaşma sonucunda Osmanlı Devleti için savaş resmen sona ermişti. Mondros Mütarekesinin özellikle 7. maddesindeki esaslara göre müttefiklere güvenliklerini tehlikede gördükleri stratejik yerleri işgal etme hakkı sağlanmakta idi. Konu ile ilgili çok sayıda yayın yapıldığı, işgallerin başından sonuna kadar ne tür olayların cereyan ettiği ve özellikle İzmir'in İşgali ile başlayan olayların stratejik bilgilerine sahibiz. Bu kapsam içinde İzmir İşgalinin başında ve sonunda ne tür olayların geçtiği hakkında da bilgiye sahibiz ancak, konuların görsel şahitliğini kitap satırları arasındaki sözcüklerden çıkarıp görsel malzeme ile boyut-

landirmek da gerekli bir husustur. Bu nedenle çalışmada gün be gün cereyan eden olayların görselliği burada önemli bir yer tutmaktadır. Fotoğrafların çoğunun kim veya kimler tarafından çekildiğinin önemi yanında olayların cereyan ettiği anda kamera içine alınmış olması daha önemlidir. Yurt dışındaki müzayedelerden de temin edilen görüntüleri burada paylaşmak bizleri anılan günlerin içine daha canlı çekmesi için konu ağırlıklı olarak görsel belgelere dayandırılmıştır. Böylece olayları daha gerçekçi boyutlandırma imkanına sahip olmaktadır.

Savaşın sonlarına doğru geç de olsa 1917'de Yunanistan'ın İtilaf Devletleri tarafına geçtiği ve onlarla birlikte hareket ettiği bilinmektedir. Bu gecikmenin temel sebebi ise Başbakan Elefterios Venizelos'un (1864–1936) savaşta İtilaf Devletlerinin yanında yer alma girişimlerine karşılık Kral Konstantin'in (1868-1923) tarafsızlık politikasını tercih etmesiydi. Kral Konstantin aynı zamanda I. Dünya Savaşının galibinin İttifak Devletleri olacağına inanıyordu. Kendisi Berlin Harp Akademisinde eğitim almış bir Alman sempatanı idi. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Kral Konstantin'in eşi Sofia'nın, Kayzer II. Wilhelm'in kız kardeşi olması ve Almanya'nın bu savaşın galibi olacağına inanması, ilk aşamada Konstantin'in tarafsız kalma tutumunun bir diğer unsuru idi. Ayrıca Yunanistan, 1912 Balkan Savaşından kazançlı çıkmasına rağmen Ülkenin kısmen yıpranmış olması I. Dünya Savaşına girmeyi geciktiren bir sebep olsa da "Büyük Yunanistan"ı kurma düşüncesinden hiçbir zaman vazgeçilmemişti. Savaşın sonlarına doğru Osmanlının güçten düşmesi, Yunanistan'ın Batı Anadolu ve Karadeniz bölgesi üzerindeki iddiaları ve beklentilerinin gerçekleşmesi için kaçırılmaz bir fırsattı. Ancak, İtalya ile çıkarları çatışır vaziyette idi. Zira İtalya, Trablusgarp Savaşı devam ederken Osmanlı Devleti'ne karşı bir teminat amacıyla Oniki Adayı işgal etmişti. Aynı dönemde Yunanistan'ın Balkan Savaşları sırasında daha kuzeyde yer alan adaları işgal etmesiyle birlikte adalar bölgesine kimin hâkim olacağı konusu İtalya ve Yunanistan arasında bir sorun ortaya çıkarmıştı. Fransızlara yakınlığıyla ile tanınan Venizelos'un etkinliği ve özellikle Fransa'nın, İngiltere ile Oniki Adanın işgalinin Yunanistan'ın tarafsızlığına müdahale kabul edilip bu ülkeyi savaşa sokma çabası sonuçta Batı Anadolu'nun işgalini hazırlayan sebeplerdendi.

İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 1917 Nisan'ında Saint Jean de Maurienne'de imzalanan anlaşmaya göre Anadolu'da; Antalya'ya ek olarak İzmir-Kayseri-Mersin üçgeni arasında bulunan Güneybatı Anadolu Bölgesi İtalya'ya bırakılmıştı. Buna rağmen Mondros sonrasında İngilizler, İzmir

ve çevresini İtalyanlara bırakma taraftarı değildi. Diğer taraftan Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos ise İzmir ve çevresini ısrarla talep etmekteydi. Nitekim Venizelos açıkça Kasım 1918'de Anadolu'nun batı kısmının Yunanistan'a terkini istedi. Mondros Mütarekesinden kısa bir süre sonra ilk İtilaf Devletleri gemisi 1918 yılının 4 Kasım günü İzmir Limanına yerli Rumların büyük taşkınlıkları arasında geldi. Artık İtilaf Donanması Batı Anadolu kıyılarında rahatça dolaşmaktaydı¹.

Savaşı sona erdiren ateşkes anlaşmalarının ardından 18 Ocak 1919'da yapılan Paris Barış Konferansı daha çalışmalarına başlamadan İtalyanlar Batı Anadolu'da fiili durum oluşturmak üzere harekete geçtiler. Yunanistan Başbakanı Venizelos ise 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansına gönderdiği yazıda Batı Anadolu'daki toprak taleplerini belirlemekte idi. Buna göre Bandırma'nın 25 km. doğusundan geçerek Akdeniz'e inen bir çizginin batısında kalan Anadolu topraklarının Yunanistan'a bırakılmasını istedi. 3 Şubat 1919'daki toplantıda isteklerini yineledi. Batı Anadolu üzerindeki çıkarlarının Yunan talepleri ile çatıştığını gören İtalya ise 28 Mart'ta Antalya'yı işgal etti, daha sonra Nisan ayında Kuşadası'na asker çıkardı ve İzmir'e doğru yöneldi. 5 Mayıs'ta İngiltere Başbakanı David Lloyd George İtalyanların Anadolu'daki davranışlarından hoşnut olmayarak Batı Anadolu'nun işgal edilmesi halinde çıkarılmalarının çok zor olacağını belirterek, Fransa Başbakanı George Clemenceau ve Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson ile anlaşarak 6 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgal için İzmir'e asker çıkarmasına karar verildi. İtalya'nın davet edilmediği konferansta 7-10 Mayıs tarihleri arasında İzmir'e yapılacak çıkarmanın ayrıntıları görüşüldü, 10 Mayıs'ta İzmir'in işgaline karar verildi. 14 Mayıs sabahı Amiral Richard Webb, İstanbul'da Damat Ferit Paşa'ya İzmir Tabyalarının işgal edileceğine dair notayı verdi. Bu gelişmenin yanı sıra İngiltere'nin Akdeniz Donanma Komutanı Amiral Arthur Gouch Calthorpe da aynı içerikteki notayı İzmir Valisi Ahmet İzzet Bey'e ilettili².

Yunanlıların, İtilaf Devletleri ile birlikte Türk Topraklarını işgali Wilson'un: "Bir toprak üzerinde yaşayan insanların kendi düşünce ve isteğine göre bir idare şekli kabul edilecektir" prensibine uymuyorsa da İtilaf Devletleri Yunan Başbakanı Venizelos'a verdikleri sözü yerine getirmek ve İtalya'nın Batı

1 Orhan Turan, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre Yunan Ordusu'nun İzmir'e Çıkması ve İşgale İlişkin Tanıklıklar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 18, Özel Sayı, 2018, s. 106.

2 Hasan Demirhan, "Yunanistan'ın İzmir'i İşgalinde İngiltere'nin Rolü", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 18, S. 5, Ekim 2019, s. 1532.

Anadolu'daki gelişmesini engelleme amaçlı İzmir'in işgalini haklı gösterecek sebepler aramaya çalıştılar. Bu kapsamda Bölgede Rum nüfusun yoğunluğu ve benzeri türden abartılı pek çok yayın ve broşür kendilerince "I Megali tis Patridos İdea"ları (Megali İdea) için basılarak dağıtıldı³.

Neticede verilen sözler ve yapılan anlaşmalar uyarınca Mondros Mütarekesinin 7. maddesi gereği İzmir ve şehri koruyan körfezdeki müstahkem mevkiilerin işgaline 14 Mayıs 1919 öğlen saatlerinden itibaren başlandı. I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin kurduğu hava üssüne istinaden Körfezin ortasındaki Uzun Ada ve batı sahilindeki Mordoğan İstihkamı İngilizler, Foça, Aliğa ve Urla İstihkamları Fransızlar ve Yeni Kale Yunan Birliklerince ele geçirildi. Liman giriş çıkışlarına komuta ve kontrol eden bu kıyı tabyaları çok önemliydi ve tabyalar, menzili kullanılan mermiye göre değişen 11 ila 15.000 metre olan, çarklı, arkadan dolma kundaklı 240/35'lik Krupp marka çakma toplarla donatılmıştı. Ayrıca, aynı gün öğleden sonra saat dört civarında her biri kendi konsolosluklarını, postanelerini, bankalarını emniyet altına almak için Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan gemilerinden yirmişer kadar askerden oluşan müfrezeler karaya çıktı.

Türkler herhangi bir işgalin gerçekleşmeyeceği, bir çıkarma olacaksa bunun Birleşik Devletler ya da Müttefik Kuvvetler tarafından gerçekleştirileceği beklentisindeydi. Rumlar ise umut ettikleri işgalin gerçekleşeceğini düşünmekteydi. Ancak, 14 Mayıs'ın akşamı saat onda İngiliz Yüksek Komiserliğinin İzmir Konsolosu James Morgan, Vali İzzet Bey'e ve İngiliz Hükümeti tarafından Bölge Kontrol Subayı atanan Yarbay Ian Smith 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya, İzmir'in ertesi sabah saat yedide Yunan Birlikleri tarafından işgal edileceğini bildiren ve kargaşa çıkarılmasını önleyici tedbirler alınmasını emreden mektubu iletti. Selanik ve Atina'dan, dha önce hazırlanarak Midilli Adasında konuşlanmış ve organize olmuş Yunan İşgal Birlikleri 15 Mayıs sabahı erkenden buradan hareketle sabah saat yedi sularında İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin korumasında körfeze girdiler. 15 Mayıs (Ortodoks takvimine göre 2 Mayıs) sabah saat sekiz sularında Yunan İşgal Birlikleri, Albay Nikolaos Zafriou komutasında gemilerden inerek karaya ayak bastılar. İki grup halinde gelinmişti. Birinci grup üst katında "Club Hellenique"ın yer aldığı Grand Hotel Splendid Palace (eski Kraemer

3 Yakup Kurt, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Yunan Tarihçilerin Gözüyle Büyük Yunanistan Hayali ve Fransız Basınının Rolü", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 33, 2018, s. 110. Bu slogan ilk olarak 1844 yılında Yunan Meclisindeki konuşması sırasında dönemin Başbakanı Ioannis Kolettis (1774-1847) tarafından kullanılmıştır.

Palace Oteli) önüne, diğer grup İngilizlerin denetimindeki Aydın Demiryolu Şirketinin Punta İskelesine asker çıkarmıştı. Toplam, askerî ve sivil 18 gemiden oluşan filo ile gelinmişti ve ilk olarak 1. Efsun Alayı ve 7.500 asker Splendid Palace önünde mavnalar dizilerek hazırlanmış kıyıya indi. Albay Nikolaos Zafiriou ilk aşamada İzmir'de, İngiltere'nin Yüksek Komiseri olarak görev yapan Amiral Somerset Arthur Gough Calthorpe'ü ziyaret etti. İngiliz Amiral, Yunan Birliklerinin özellikle yerli Rumların taşkınlık yaratan gösterilerine katılmamaları ve özellikle engel olmaları konusunda uyarılar yaptı. Bu süre içinde herhangi bir direnişe karşı Osmanlı Askerlerinin kışla-larında kalması kararlaştırılmıştı.

Foto 1: 15 Mayıs 1919 sabahı, Grand Hotel Splendid Palace (eski Kraemer Palace) önünde (günümüz Cumhuriyet Meydanı) karaya ayak basan Efsun Alayının gemilerden inişi ve Rum Metropoliti, Chrysostomos (Hiristostomos) Kalafatis'in (1867-1922) takdis için gelişi. (Anonim)⁴

4 Metinde yer alan görseller Çınar Atay arşivindedir.

Foto 2 : 15 Mayıs 1919 sabahı, Yunan askerlerinin gemiden indikten sonra disiplinsiz bir şekilde Rıhtımda yer alışı ve Efsun Alayının sol planında Venizelos'un taçlandırılmış resmi görülmektedir. (Anonim)

Foto 3: 15 Mayıs 1919 saat 10.20 suları, İşgal Ordusunun Pasaport Mevkiinden Sarı Kışlaya doğru başlayacak yürüyüşünü protesto etmek için Rıhtımda ilerleyen Türkler (Hotel Patrie ve Hotel Athena önü/günümüz Otel Pasaport önleri). (Anonim)

15 Mayıs 1919 saat 10.20 sularında, Konak Sarı Kışlaya doğru yürüyüş nizamı alan işgal ordusunun Efsun Alayının Pasaport Mevkiinden başlanacak yürüyüşü için Rum nüfusun taşkınlık ve gösteri yapmasını engellemek amaçlı kıyıda, bu kesimde yol kenarında Rumların birikmesi engellenmişti. Buna karşın bir gece öncesinde Yahudi Maşatlığında toplanan Türk gruplar daha önceden Nadir Paşa'ya giderek silah ve cephane istemiş, Nadir Paşa, Harbiye Nezaretinden hiçbir emir almadığını, silah veremeyeceğini, silahlı kimi görürse divan-ı harbe sevk edeceğini bildirmiş ise de bazı gruplar askeri silah depolarını basarak silah almıştı. Dolayısı ile şehirde çeşitli silahlı Türk gruplar oluşturulmuştu. Yukarıdaki görüntü Yunan İşgal Kuvvetlerinin inişini protesto etmek için büyük olasılıkla Kösük (Kısık) Sokaktan (Daha sonra Akdeniz Caddesi) Birinci Kordon'a⁵ çıkan bir grup Türkün, Pasaport Mevkiine grup halinde protesto için yürüyüşünü vermektedir. Aralarında ve bir olasılıkla (?) ön safta Hasan Tahsin, asıl adı ile Osman Nevres (31 yaşında) yer almaktadır.

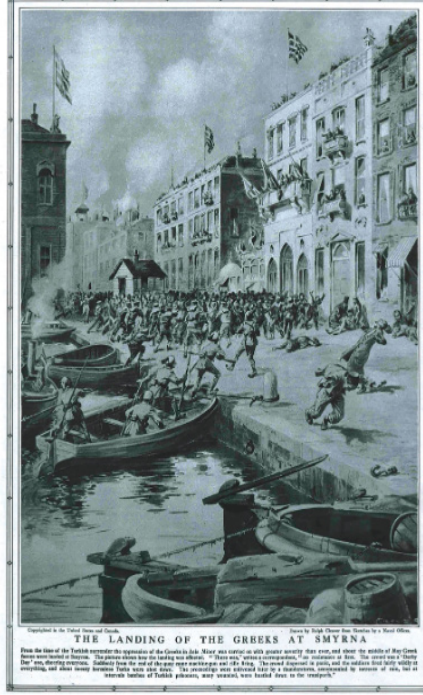
Saat 10.30'da Efsun Alayı yürüyüş nizamına geçmişti. Askerler, bando ve başlarında bayrakları ve de kendilerini balkon ve pencerelerden seyreden coşkulu Rum halkın eşliğinde Grand Hotel Splendid Palace önünden Birinci Kordon boyunca yürüyüşe hazırlandılar. Yürüyüş başladıktan 40-50 metre sonra birbiri ardı sıra silah sesleri duyuldu. Yoğun bir kargaşa ve panik yaşandı. Alanı dolduran kalabalık süratle Kordon'un iç kısımlarına ve güneye doğru kaçışmaya başladı fakat ara yollar askerler ve kortej tarafından engelleniyordu.

Ara sokaklara doğru geri dönerek kaçmakta olanlar Yunan askerlerince öldürülüyor, her taraf kan içinde kalıyordu. Pek çok kişi korkudan kendini denize atıyordu. Balkon ve pencerelerde asılı bazı Yunan bayraklarının çabucak indirildiği görüldü. Bu arada iki Yunan askerinin öldürüldüğü konuşuluyordu. İlk kurşun yaklaşık ≈ 10.45 sularında atılmıştı. Söylentiler birbiri ardına geliyordu. Silahı ateşleyen bir Rum kışkırtıcı, Türk subaylar veya halkın arasından birkaç kişi olduğu söyleniyordu. Zira ilk el ateşten sonra üç dört el daha ateş edildiği ifade ediliyordu. Bu konuda Vali İzzet Beyin raporuna göre ilk kurşunu atan bir Yunan askeri idi. *Ahenk* gazetesi başyazarı Şevki Bey, ilk kurşunu saatçi Aziz Efendi'nin attığına şahit olduğunu yazmıştı. Bir diğer söylem ilk kurşunu atanın o sırada kahvede oturan Germencikli

5 Birinci Kordon'a Cumhuriyet sonrası Atatürk Caddesi adı verilmiştir. Metin içinde, süreç bütünlüğü oluşturması nedeni ile Kordon olarak ifadelendirilmektedir.

İbrahim veya hapishaneden yeni çıkan Arap Rasim adında bir genç olduğu da söylenmekte idi.

Görsel 1: 15 Mayıs 1919 saat 10.45-11.00 suları. Bir İngiliz deniz subayının yolladığı mektup ve krokilere dayanarak Ralph Cleaver'ın desenine göre “Yunanlıların İzmir’de Karaya Çıkışı”, (ahşap oyma baskı).

(Kaynak: *The Graphic*⁶, 21 Juin 1919, No:2586.)

İlk kurşunun atıldığı yer olarak Askerî Otelden bahis edilmekte ise de bu yanlıştır. Zira Askerî Otel, Kemeraltı girişinde, içerde sağ köşededir. Dolayısı ile buradan atılmasının olasılığı bulunmamaktadır. Askerî Otelin adı ise aynı gün işgal anısına 2 Mayıs Oteli olmuştu. Kurşunun atıldığı yer için olsa olsa Askerî Mahvel olası dense de –ki, buradan ateş edilmemiştir- bina Sarı Kışla yanında deniz kenarındadır. Bu nedenle bu ve benzeri “ilk kurşun” a yönelik yazılarda yer alan mekansal ifadeler yanılgılıdır ve mekân tanımları yanlış ifadelendirilmiştir. Yere çöktü, nişan aldı gibi söylemler de olayın gerçekleş-

6 *The Graphic*, ilk olarak 4 Aralık 1869’da Illustrated Newspapers Ltd. tarafından yayınlanan haftalık resimli bir İngiliz gazetesidir.

me anı için mümkün görülmemektedir. Dolayısı ile bu konuda söz konusu olasılıklar üzerine makale ve benzeri çalışma yapan kişilerin yanlışlığı olduğu anlaşılmaktadır. Pek çok yazar Konak'ın bir meydan olduğunu atlamış ve özellikle önceden boşaltılmış ve İngiliz ve de Fransızların kontrolünde olduğunu göz ardı etmiştir. Hatta bu konuda ilk kurşunun atıldığı yer olarak; "Efsun Alayının önünde bulunan ilk askerler hapisane yoluna girer girmez, ansızın bir el ateş sesi duyuldu" ifadesi gibi mekansal ilgisi olmayan yerlerden dahi bahis edilmiştir. Bu konuda Mıntıka Müfettişi Yüzbaşı Ziya Bey'in Jandarma Genel Komutanlığına gönderdiği 5 Haziran 1919 tarihli raporda Kordon'da öldürülen Müslümanların isimleri sayılırken "*Hukuk-ı Beşer* gazetesi sahibi olup Kordon üzerinde parça parça edilmek suretiyle şehit edilen Tahsin Recep Bey" in ismi üzerinde odaklanılmış ise de bu konuda bir kesinlik hala bulunamamaktadır⁷. Bazı yazarlar ise ilk kurşunu attığı iddia edilen Hasan Tahsin'in kız kardeşinin evinde öldürüldüğünü mesnetsiz ileri sürmektedirler. Ancak, burada ileri sürdüğümüz sav ilk kurşunun Birinci Kordon'da, Pasaport Dairesi ile Grand Hotel Splendid Palace arasında, Osmanlı Postanesinin yer aldığı Grand Hotel Huck (şimdiki İzmir Merkez Postanesi) veya bu binadan 30-40 metre önceki (güney) bir noktadan atıldığıdır. Olay sonrası Müttefik Devlet bahriyelilerinin kurmuş olduğu barikat bu savı doğrulamaktadır.

Foto 4: 15 Mayıs 1919 sabah saat 11.00 sonrası, geri çekilen Efsun Alayını korumak ve yeni bir çatışmayı önlemek için Müttefik Devletlerin Bahriyelilerinin Pasaport Dairesi önüne olayların akabinde kurdukları barikat. (Anonim)

⁷ Mithat Kadri Vural, "Hasan Tahsin ve "İlk Kurşun" Üzerine Bir Literatür Analizi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 34, S. 1, 2019, s. 110.

Foto 5: 15 Mayıs 1919 sabah saat 11.00 sonrası, Birinci Kordon'da (Rıhtım) ateş açılması ve Yunan askerlerinin cevabi katliamı sonrasında öldürülen Türklerin at arabasına konarak olay yerinden kaldırılması (Hotel Grande Bretagne önü/günümüz Birinci Kordon 108 nolu bina önleri). (Anonim)

İzmir'in İşgali sırasında ölen ve yaralananların sayısı kesin olarak bilinmemektedir. Yunanlılardan 2 er ölü, 6 yaralı, sivil halktan 20 ölü, 60 yaralı; Türklerden ise 300 veya 400 ölü ve yaralı olduğu ifade edilmektedir. Resmi Türk belgelerine göre ise, işgalin ilk 48 saati içinde İzmir ve Banliyölerinde (Urla Yarımadası ve köyleri dahil) öldürülen Türklerin sayısının 2 binin çok üzerinde olduğu ifade edilmektedir.

Foto 6: Sabah saatlerindeki olayların yatışması üzerine Efsun Alayının öğlen saatlerinde Konak ve Sarı Kışlaya doğru Hotel Alexandria önünden (günümüz Kordon Otel) yürüyüşü. (Anonim)

Foto 7: Efsun Alayının arkasından Yunan İşgal Ordusunun Sarı Kışlaya doğru Rıhtımdan yürüyüşü. Görüntü “Hotel de Ville” önünden alınmıştır ve fotoğraf üzerine tarih olarak 2/15 olarak iki farklı gün yazılmış, ay ise, 5. ay, Mayıs’tır. Yunan İşgali döneminde Yunanistan’da Ortodoks takvim kullanıldığı için Miladi takvimindeki 15 Mayıs günü 2 Mayıs’a tekabül etmekte idi. Bu nedenle pek çok resmi yazışmada farklı tarihler yer almakta idi. (Kaynak: Padova Frères)

Venizelos bir yandan olaylar için İtalyanları suçlamakta diğer yandan Yunan askeri otoritelerin kendisine eksik veya yanlış ön bilgi verdiklerini ileri sürmekte idi. Sonuçta İngiliz yetkililerin başında olduğu Fransa, İtalya ve Birleşik Devletler delegelerinden oluşan bir araştırma komisyonu kuruldu. 23 Ağustos’ta Mektebi Sultani’de ilk toplantı yapıldı. İlk kurşun sonrası Yunan askerleri tarafından yaylım ateşi açıldığı belirlendi. Ancak, Sarı Kışla ve civar bina duvarlarında mermi izine rastlanmaması ateş açılmadığı olasılığını ortaya koydu. Böylece ilk kurşunun Konak’ta “yaylım ateşi açılmadığı” gibi bir sav ile olaylar örtülmeye çalışıldı. 15 Mayıs sabahı Limanda, Pasaport Dairesine yakın mesafede bağlı bulunan İtalyan Destroyeri Bronzetti’den, kendi Deniz Kuvvetleri Komutanlığına gönderilen raporda yer alan; sabah saat 10’da karaya çıkmaya başlayan Yunan askerlerinin 1. Kordon’dan, Konak istikametine doğru ilerlemeye başladıkları sırada 10.45’te önce bir el, ardından da üç dört el daha ateş edildiği şeklindeki ifadeler de dikkate alınmamıştır⁸.

⁸ Mevlüt Çelebi, “Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX / Özel Sayı: İzmir’in İşgali, 2019, s. 148.

Dolayısı ile işgalin umulduğu gibi sakin ve direnişsiz olmaması Yunanistan'ı İzmir'e acilen ek askeri güç sevk etmeye zorlamıştı ve bu amaçla sadece Punta İskelesinden karaya çıkarılmak üzere ek kuvvetler yollandı.

Foto 8: Girit Jandarma Taburunun 19 Mayıs 1919 Alsancak-Punta iskelesine inişi. İşgalinden üç gün sonra İzmir'e 6. Adalar Alayı ile 500 kişilik bir jandarma taburu daha getirildi. Ertesi gün Atina'da konuşlanmış 8. Girit Alayı İzmir'e hareket etti. Bu durumda İzmir'de beş piyade alayı ile 500 jandarma mevcuttu ve üç piyade alayı ile İzmir ve dolayları işgal edilebilecekti. Ayrıca 5. Adalar Taburu, 3. Süvari Alayı, İzmir Muhafız Taburu ile Birinci Piyade Tümeni ikmal taburu çok sayıda araç gereç ile daha önce bu iskeleden karaya çıkarılmıştı. (Kaynak: Padova Frères)

İzmir'in İşgaliyle gerçekleşen olaylar karşısında oldukça zor duruma düşen ve kararını sorgulamaya başlayan Yüksek Konsey, uyarıları dikkate alarak konuya bir çözüm bulabilmesi için General Milne'i Ağustos 1919'da Yunan bölgesini tespit etmek üzere bölgeye gönderdi. Milne'nin gelişi ile Türk birliklerine karşı gerçekleştirilen İngiliz saldırıları da durduruldu. Milne yayınlamış olduğu emirlerde Türk ve Yunan sınırlarının kesin olarak belli edilmesine kadar herhangi bir askeri hareketin gerçekleştirilmemesini istedi. Milne gönderdiği telgraflarda sürekli Yunan birliklerinin Menderes Vadisinde bulunan İtilaf Güçleri ile yer değiştirmesi gerektiğini savunuyordu. Milne Hattı, Ayvalık'ın güneyinden Soma, Salihli ve Selçuk'tan geçiyordu. Ancak, Yunanlar Milne Hattı'nı tanımadı, bir süre sonra, 18 Ocak 1920'de Soma ve Salihli cephelerinden saldırıya geçtiler. Yunan saldırısı, Milne Hattından başladı ve bu yapyap sınır bu saldırıyla birlikte ortadan kalktı⁹.

9 *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 50, S. 112, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Haziran 2001, s. 131.

Foto 9: 8 Ağustos 1919, Milne'nin İzmir Rıhtımında Yunan Birliklerini teftişi. (Kaynak: Padova Frères)

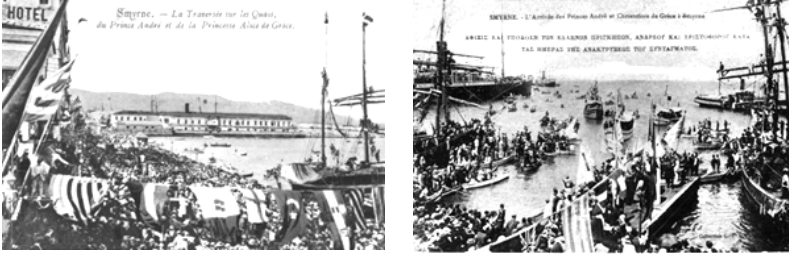
Ocak 1919 Paris Konferansı sonrası ve Ağustos 1920 Sevres Mütarekesi arasında geçen sürede İtilaf Devletleri üç ayrı konferans daha düzenlediler. Şubat 1920 Londra Konferansı ardından Nisan ayında Sevres Mütarekesinin taslağı ortaya çıktı ve San Remo Konferansı sonrasında 1920 yılı haziran ayı içerisindeki Limpne Konferansında Yunanlılara Anadolu'da ileri harekât yapması sağlandı.

Foto 10: Görüntü, Yunan Ordusuna Anadolu içlerine ilerleme hakkı tanıyan Haziran 1920 öncesinde, 21 Şubat 1920'de İzmir Rıhtımında İngiliz General Hamboury ve Yunan General Comninos Yunan Süvari Alayını birlikte denetlerken alınmıştır. (Kaynak: Padova Frères)

İngilizler tüm işgal süresince Milne Hattını tanımayan Yunanlılara desteklerini çekmemişlerdi. Kasım 1920 seçimleri sonucunda Venizelos

seçimi kaybedince Kral Konstantin Yunan tahtına büyük bir halk desteğiyle yeniden oturdu. Fransa bundan sonra Yunan karşıtı bir politika takip etmeye başladı. Yunan Kralı Konstantin, dostu olan General Anastasios Papulas'ı, Leonidas Paraskevopoulos yerine Küçük Asya Ordusu başına atadı. Akabinde İzmir'e daha önceleri gelmiş olan kardeşi Prens Andreas'ı 2. Kolordu Komutanı olarak görevlendirdi. Yunan Prensi "Andreas of Greece" 1921'de İzmir'e geldiği zaman İzmir'de İngiliz tüccar Whittall Ailesinin malikanesinde de misafir edilmişti.

Foto 10-11: İzmir'deki Rum topluluğu her fırsatta kendi kimliklerini ortaya çıkarmak için gösteri yapmakta idi.

1921 senesinde 2. Kolordu Komutanı olarak tekrar İzmir'e gelecek Prens Andreas ile kardeş Christofer'in 1908'de 2. Meşrutiyetin kutlama törenleri için İzmir'e gelişleri gösterilere vesile olmuş ve Rum topluluğu tarafından coşkulu karşılama töreni düzenlenmişti. Bu yıl, Andreas 26; Christofer 20 yaşındadır. (Kaynak: Edit. C.S.D.)

İzmir'e 1921 yılında gelen Yunan Kralı Konstantin'in küçük kardeşi ve iyi bir süvari subayı olan Prens Andreas, Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanı General Papoulas'ın emrinde 2. Kolordu Komutanı olarak 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında Sakarya Meydan Muharebesine katıldı. Prens Andreas'ın 2. Kolordusunun Ankara'ya ilk giren birlik olması için elden gelen yapıyordu. Prens Andreas, Küçük Asya Orduları Komutanı Papoulas'ın emrini dinlemeyerek kolordusunu Sakarya'da başka yönlere kaydırmıştı ve bunun sonucu bölünen ordu yenilerek geri çekilmişti.

Yunanistan ve Danimarka Prensi unvanlarına sahip Prens Andreas, Danimarka Kralı IX. Christian'ın torunu ve 1903 yılında Kraliçe Victoria'nın büyük torunu olarak Windsor Sarayında dünyaya gelen Prenses Alice ile evlenmişti. Türk düşmanı ve koyu bir Helen olan Andreas, İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in kocası Philipe'in babasıdır. Oğlunun Korfu Adasında doğumu sırasında Anadolu'da Türklerle savaşmaktadır. Andreas'ın biyografilerinin

bazılarında “hut burner” / “kulübe yakıcı” olarak anılması Eskişehir havali-sinde pek çok Türk köyünün yaktırılması emrini vermesinden ortaya çıkmış olup bu eylemleri Eylül 1922’ye kadar, Yunan Ordusunun İzmir’e geri çekilişi sürecinde de devam etmişti. Benzer eylemlerin daha önce 18 Ağustos 1917’de Selanik yangınında yaşandığını da biliyoruz.

Venizelos karşıtı olan Prens Andreas’ın gelişi ile Anadolu’ya 50.000 kişilik ek bir kuvvet daha geldiği bilinmektedir. Ancak, bu arada Yunan Ordusunda, Kralcı ve Venizelosçu ayrımı yanında Bolşevik ayaklanması sonucu oluşan Komünistler de üçüncü bir ayrım grubu olarak ortaya çıkmakta idi. Bu süreç içinde 9 Eylül’de Türklerin İzmir’e girişinden sadece 2 gün sonra, 11 Eylül 1922’de Yunanistan’da darbe olmuş, Kral Konstantin İtalya’ya kaçarken, Prens Andreas da ailesi ile birlikte Fransa’ya sığınmak zorunda kalmıştı. 30 Ağustos 1922 sonrasında ise geri çekilmeye başlayan Yunan ordusu hızla işgal ettiği toprakları ve yerleşmeleri yakarak terk etmeye başlaması ile işgal birliklerini geri alıyordu. Bu amaçla yük gemileri dahil her türlü deniz aracını kullanmakta idi.

Türk Ordusunun İzmir’e yaklaştığı bilgileri geldikçe başta Ortodoks din adamları olmak üzere bütün Rumlar telaşa kapılmışlardı. İzmir ve çevresinden gelen Metropolitler ve papazlar son bir çare olarak Müttefik Devletlerin Konsolosluklarına ve askeri temsilcilerine giderek yardım istediler. Rum halk da çok tedirgindi. İngiliz, Fransız ve İtalyan Konsoloslarından kendilerine zarar gelmeyeceği konusunda teminat almaya çalışmakta idiler. Buna rağmen İzmir’in art bölgesinden çekilen Yunan Ordusunun yakıp yıktığı yerleşmelerde yaşayan Rum halkın çoğunluğu İzmir’e doğru göç etmekte idi. Göç edecek gücü olmayanlar ise Türklerle yıllarca beraber dostane yaşadıklarını ileri sürerek yerlerinde kalmaya çalışmakta idiler. Bununla beraber kısa süre içinde İzmir’e doğru göç edenlerin sayısı 600.000 kişiye erişmeye başlamıştı. Bunların bir kısmı İzmir dışındaki kıyı yerleşmelerden adalara geçmenin yolunu aramakta idiler. Ancak, Metropolitlerin müttefik devlet temsilcilerinden aldığı sözlü teminatlara dayanarak kendilerinin korunacağı ümidiyle, yoğun olarak İzmir’e göçülüyordu. Büyük tedirginlik içerisinde bulunan bu insanlar giderek yoğunlaştıkları İzmir’de büyük sıkıntı oluşturmaya başlamışlardı.

Foto 12: 7 Eylül 1922, Yunan işgal kuvvetlerinin geri götürülüşü. Bu tarihte artık İzmir Gaziemir'deki askeri üste bulunan 9 Yunan savaş uçağının Atina'ya gitmek üzere havalandığı haberi veriliyordu. Askerî polis, müzikhollerin ve dans edilen tüm eğlence yerlerinin kapatılması için emir vermişti. (Anonim)

Yunan askerî gücünün başarısından ümidini kesen İzmir Metropoliti Hrisostomos hemen taraf değiştirmiş, maddi manevi desteklediği Yunan İşgaline karşı İzmir'de yayınlanan Rumca gazetelerin yayın politikalarını tamamen değiştirmelerini sağlamıştı. Yayınlar artık Anadolu topraklarında Müslüman ve Hristiyanların birlikte yaşamaları gerektiğini savunmaya başlamıştı. Hatta Metropolit Hrisostomos, İzmir Müftüsü ve başta Ermeni Metropoliti olarak üzere İzmir'deki tüm cemaat temsilcilerinden oluşan grubu 6-7 Eylül 1922 tarihinde toplayarak tüm şehir halkını sükunete davet eden bir bildiri yayınlanmasına ön ayak olmuştu. Fransız ve İtalyan Konsolosları ziyaret edilmiş, yardım istenmiş ise de açıklamalar ve verilen teminata rağmen Rumların kaygıları geçmemiş, kilise avlularında toplanma yanında kıyıya ne tür eşyalarını yanlarına alabildilerse, yığılmışlardı. Kıyıya yığılmalar Hrisostomos'un çabalarının tersine 6-7 Eylül'de başlamış ve kısa sürede sadece Rihtıma 150.000 kişi eşekleri, balya ve denklelerini taşıyan arabaları ile yığılmışlardı. Açıkta bekleyen gemilere gitmek için kendi ırkdaşları sandalcılara yalvarsalar de fahiş fiyatlarla karşılaşmakta, gidebildilerse ve açıkta bekleyen Müttefik Donanması gemilere tırmanmak isteseler de ellerine vurulan dipçik darbeleri ile denize düşmekte idiler. Hrisostomos her ne kadar önceleri 15-50 yaş arasındaki Anadolu Rumlarının ve Ermenilerinin, Yunan

Ordusuna katılması gerektiği, aksi davrananların cezalandırılacağı hatta aforoz edileceğini bildirmiş olsa da Eylül ayında İzmir’de asker kaçağı yüzlerce Rum ve Ermeni dolaşmakta idi¹⁰. Yunanistan anakarası da bu süreçten ümidini kesmişti. 6 Eylülde Velos gemisi askeri birlikleri geri almak için ve 7 Eylülde Patris gemisi hastanelerde tedavi gören yaralıları almak için İzmir’e gelmişti. Bu durum Rumlar üzerinde daha fazla bir panik yaratmıştı. Ertesi gün ise Naksos gemisi ile üst düzey askeri görevliler İzmir’i terk etmişti. Bu kısa sürede götürülebilecek her türlü malzeme, belge vb. unsuru yanlarına almışlar, alamadıklarını ise tahrip ederek kullanılamaz duruma getirmişlerdi.

Foto 13: 7 Eylül 1922, Yunan Ordusunun geri çekilişi ve ümitsiz İzmirli Rumların şehri terk etmek için “Hotel de Ville” önünde kıyıya yığılmış durumu. (Anonim)

10 Bülent Atalay, “İşgal Döneminde İzmir Metropolit Hrisostomos (1919–1922)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 11, S. 1, Haziran 2009, s. 44.

Foto 14: 9 Eylül 1922, Yunan Kuvvetleri ve Ermeni Milis Ordusunun geri çekilmesi. Görüntüde solda bayrakla yürüyen grup, Yunan Ordusu Ege'yi işgale başladığında kurulan "Ermeni Gönüllü Ordusu"nun bir kısmıdır. (Anonim)

Başta İzmirli Ermenilerin oluşturduğu "Ermeni Gönüllü Ordusu"nu kurup, Başkomutanlığına oturan Ermeni "General Turkom", örgütlediği "Kara Bölükler" isimli Ermeni çetecilerini, vahşet, zulüm, kundakçılık, yangın çıkartıp yayma, Türklerin katliamı konularında özel olarak eğitmişti. Bu konuda İzmir'de, Basmane yöresine odaklanmış Protestan Misyonerlerin Ermeni gençleri, Anadolu'nun içlerinde olduğu gibi Birleşik Devletler ve İngiltere desteği ile işgal kuvvetlerine katılmaya ikna edici manevi ve maddi iknaları olmakta idi. Bu günlerde bitkin Yunan askerleri şilepler dahil her türlü deniz vasıtası ile işgal ettikleri toprakları terk etmeye başlamıştı. Yerli Rumlar akıbetlerinden endişeli, gemilere binmeye çalışıyordu. Ege köylerinden gelen Rum mülteciler de Rıhtımı doldurmuştu. Rıhtımda bekleyen Rum halka İngiliz, Fransız, Birleşik Devletler askerleri belirli bir güvence verme amacı içindedirler.

Foto 15: 9 Eylül 1922, İzmir Rıhtımında İngiliz Konsolosu Sir Henry Lam ve eşinin görüntüsünün alındığı öğleden sonrasında durumun oldukça sakin ve kontrolde olduğu görülmektedir. Ortalıkta Yunan askeri kalmamıştır. Ancak, daha Türk Birlikleri Rıhtıma erişmemiştir. (Anonim)

Foto 16: 9 Eylül 1922 Cumartesi, Türk Süvarilerin İzmir'e girişi ki, saat öğleden sonra 16.00 civarındır. Sabah saatlerinden öğleye kadar şehirde kalan Yunan Birlikleri şehri terk etmiş, kalan bazı Yunan ve Ermeni milisleri yer yer bazı semtlerde direniş gösterdiyse de sonuçta teslim olmuşlardı. Bu saatlerden hemen önce Yunan Ordusunun radyo-telsiz istasyonu kurumuş olduğu Kadife Kaleye Türk Bayrağı çekilmişti. (Anonim)

Foto 17-18: 10 Eylül 1922, Türk Ordusunun levazım birliklerinin Rıhtım-dan geçerek Sarı Kışlaya doğru ilerleyişi. (Anonim)

Foto: 19: 13 Eylül 1922 günü gece yarısından sonra başlatılan İzmir Yangını sabah saatlerinde büyümüştü. Görüntü 13 Eylül günü Limanda demirli iken yangının genişlemesi nedeni ile açığa demirlemiş bir İtalyan gemisinden alınmıştır. (Anonim)

13 Eylül günü Büyük İzmir Yangını ortaya çıkmış ise de 11 ve 12 Eylül günleri şehrin özellikle Ermeni Mahallesi ve ona kuzey batıdan komşu olan Agia Catherina, Hadjı Franko ve Psomalani adları ile anılan Rum Mahallelerinde¹¹ yer yer küçük çapta yangınlar çıkartılmış ancak, kısa sürede kontrol altına alınmıştı. Büyük yangın için de yüzlerce senaryo ortaya atılmıştı. Ancak, gerçek olan ve bugün artık Yunanlı yazarlar tarafından da kabul gören söylem yangının Ermeni Mahallesinde, Ermeniler tarafından birden fazla yerde çıkarıldığıdır. Takiben yangın şehrin çeşitli yerlerinde kundaklamalar sonucunda artmıştır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda yangının odağı Er-

11 Söz konusu mahalleler günümüzde Kahramanlar ve Mimar Sinan Mahalleleri, (Kültürpark dahil) sınırları içinde kalmaktadır.

meni Mahallesinde, Suzan Sokak olarak doğrulanmış olup bu sokağa Surp Stepanos (St. Etienne) Ermeni Katedrali cephe vermektedir. Diğer bir çıkış odağı ise düşük gelirli Ermenilerin barınağı olarak kullanılan Basmane'de, İzmir Tabakhanelerinin arkasında yer alan Büyük ve Küçük Murtekie Hanlar ve Agia Catherina Rum Mahallesinde yer alan Rumların kullandığı Chikodia (Tchicuria) Hanlardır.

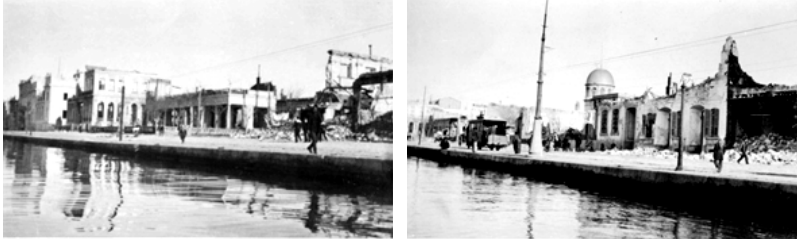
Yangının çıkışına ve gelişimine yönelik en çarpıcı ve tarafsız örneklerden biri olan ve Fransız Doğu Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Charles Henri Dumesnil'in yazışmaları ve raporlarında açık olarak yangının sorumlusu olarak, hiçbir şüpheye yer vermeyecek biçimde Ermeniler ve Rumlar gösterilmişti. 28 Eylül 1922 tarihli raporda yer alan hususlardan, İzmir Sigorta Şirketleri Yangın Servisi Müdürü Sigortacı Ernest Bon'un ifadesi açık olarak; "İzmir'de çok iyi organize itfaiye ekipleri çok sayıda Hristiyan'ın gitmiş olmasından dolayı kargaşa içindeydi. İtfaiye ekipleri mümkün olduğu kadar çabuk harekete geçtiler, ama onlar şehrin birçok noktasında aynı anda çıkan yangın karşısında bulunuyorlardı, bu durum Türk yağmacılara atfedilmeyecek bir organizasyonu gösteriyor. Bu yangınlar mevcut yeteri miktardaki yanıcı malzemeyle daha da artmış ve çok kısa sürede yaygınlaşmıştır. Kundakçılar (Rumlar ve Ermeniler) görevlerini yapmakta olan Hristiyan itfaiyecilere bile saldırmışlardır" şeklindedir. Dumesnil, 9 Eylül'de İzmir'e şehirdeki Fransızları tahliye etmek için görevlendirilmişti ve resmî belgelere ve şahitliklere dayanarak rapor düzenlemişti¹². Yangın sadece daha sonra Kültürpark yapılacak alanda 44.000 konutu yok etmişti.

Foto 20-21: İngiltere, Yunanistan'ın İzmir ve Batı Anadolu'yu işgal taleplerine olumlu yaklaşmış ve destek vermişti. İşgal öncesi ve işgal süresince Yunanistan lehine aktif olarak faaliyet gösteren İzmir İngiltere

12 Source sur la Question Arménienne, "L'Amiral Charles Dumesnil et Raymond Poincaré sur les Causes de l'Incendie d'Izmir (Smyrne)" Jeudi 1 Juillet 2021, <http://question-armenienne.blogspot.com>

Konsoloslugu kendi postanesi, kilisesi ve cezaevi ile geniş bir alanda konumlanmıştı. Görüntüdeki Konsolosluk, yangın öncesi tüm dosya, bilgi ve belgelerini Limanda demirli Iron Duke gemisine taşımış ve Yüksek Komiser Aristidis Stegiadis (Steryadis) aynı gemiye binerek İzmir'i terk etmişti. Görüntü İşgal Döneminde aktif rol alan İngiliz Konsolosluğunun 13 Eylül 1922 yangını öncesi ve sonrası durumu göstermektedir. (Kaynak: Sarantopoulos /Anonim)

Foto 22-23: 18 Eylül 1922 sonrası Birinci Kordon (Rıhtım) (Anonim)

Prens Andreas, Sakarya Savaşı sırasında Türk köylerini yaktığı ve büyük zevk aldığını bizzat belirtmişti. Nitekim 18 Ağustos 1917'de Selanik'te çıkan yangın şehrin Musevi ve Türk nüfusunun yoğun olduğu mahalleleri yaşanamaz duruma getirmişti. Yangın 32 saat sürmüştü ve 1.000.000 metrekarelik bir alan (şehrin ≈%35'i) harap olmuş, 20.000'e yakın bina kullanılmaz hale gelmiş ve 72 bin kişi evsiz kalmıştı. Sonuçta pek çok Musevinin Batı Anadolu ve İzmir'e göç etmesi ile bilmekteyiz. Bu kez benzer olay İzmir için 1922 Eylül'ünde tekrarlandı.

Foto 24-25: 13 Eylül'de başlayan ve dört gün süren yangının ne zaman ve nasıl söndürüldüğü hakkında kesinleşmiş bilgiler bulunmamaktadır. Zira dört günlük süre içinde dahi farklı noktalarda kundaklamalar olmakta idi ve tulumbacıların yangınlara yetişme olanağı ortadan kalmıştı. Bu nedenle çoğu yerde yangın doğal akışı içinde sönmüştü. (Anonim)

İzmir yangını münferit yerlerde oluşturulmuş ise de odak 13 Eylül Çarşamba gecesi saat 02 sularıdır ve 4 gün sürmüştür. İlk zamanlar fakir işçilerin yaşadığı, daha sonra Ermeni çetecilerin yatağı olan bağdadi han yapıları alevlerin çabuk yayılmasına sebep olmuştu. Burada hatırlamakta yarar bulunmaktadır ki, Yunan Ordusunda Kara Şeytan lakaplı General Nikolaos Plastiras, Prens Anrdeas'ın emri ile “kundakçı müfrezeleri” kurmuştu. Türk köylerini, kasabalarını, şehirlerini ateşe vererek, ekinleri, hayvanları, doğayı ve üzerindeki tüm Müslümanları yok ederek İzmir'e ulaşılmış ve son ateş burada şehre büyük zarar vermişti.

Foto 26-27: Yunan İşgal Kuvvetlerinin İzmir'de, karaya ilk ayak bastığı Rıhtım'da yer alan Grand Hotel Splendid Palace'ın 13 Eylül 1922 öncesi ve sonrası görünümü. (Anonim)

Yunan Ordusu ve onu destekleyen Ermeni Milisler güzergahları boyunca Müslüman yerleşmelerini yakarak geri çekilmekte idi. Bu doğrultuda alınan genel talimatlar uyarınca İzmir'de de bazı Rum ve Ermeni Mahallelerinde yangın timlerinin oluşturulması “General Turkom” ve “Kara Şeytan Plastiras (General Nikolaos Plastiras) tarafından daha önce de uygulanmakta idi. Bu iki kişi, Türk askerleri şehre varmadan çok önce İzmir'e gelip, Cumhuriyet sonrası Yalova Kaplıcalarını da işletecek Naim Mulaliç tarafından çalıştırılan Grand Hotel Splendid Palace'a yerleşmiştiler. Burası aynı zamanda Yunan Ordusunun karaya ilk çıktığı yer idi. Atatürk'ün 1919 öncesi İzmir'de kahve içtiği otelin adı daha önceleri Grand Hotel Kraemer Palace'dır. Cumhuriyetin ilanından sonra bu alan Cumhuriyet Meydanı olarak planlanacak ve Temmuz 1932 tarihinde Atatürk Heykeli burada yer alacaktı.

İstiklal Mücadelesi süresinde Türk Ordusuna karşı savaşan Yunan Birliklerinin yaklaşık olarak %30'u Anadolu Rumlarından oluşmaktaydı. TBMM Hükümeti almış olduğu karar ile Anadolu Rumlarının Yunan

Ordusuna katılmasını kısmen engellemeye çalışmakta idi. Bu karar kapsamında savaş esnasında Osmanlı vatandaşı olduğu halde Yunan Ordusuna katılarak Türk Ordusuna karşı savaşıacakların esir alındığında esir muamelesi görmeyerek Ankara İstiklal Mahkemesinde vatana ihanet suçu ile en ağır cezaya çarptırıldığı bilinmekte idi. Bu nedenle ordudan kaçan yüzlerce Rum İzmir sokaklarında başıboş dolaşmakta idi. 9 Eylül öncesinde İzmir'de 300-350.000 mültecinin olduğu ve yangın sonrası 200.000 kişinin evsiz kaldığı ifade edilmektedir¹³. Yunan Ordusunda kaçamayan ve şehirde düzensizlik yaratan asker kaçakları kısa sürede yakalanarak düzensizlik yaratan bu kişiler engellendi. Esir muamelesine tabi tutuldular ve İngiliz kayıtlarına göre Yunanistan'daki esir tutulan 520 subay 6002 asker geri kalanları sivil olan 22 071 Türk esiri ile zaman içinde değiştirildiler. Ancak, esir teslimatındaki sayılar 329 subay 6200 asker 9410 sivil esir olarak belirlenmişti¹⁴. Geri kalanların Yunanistan'da uygulanan ağır esaret şartları altında hayatını kaybettiği düşünülmektedir. Sivil esirler herhangi bir askeri hüviyeti olmayan kişilerdi ve Türkiye'deki Yunan esirleri ile becayişte özellikle sayı üstünlüğü elde etmek için götürülen kişilerden oluşmakta idi.

Foto 28: 9 Eylül 1922 sonrası, İzmir Rıhtımında Yunanlı esirler. (Anonim)

13 Turgay Bülent Göktürk, "Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül-Aralık 1922)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/24, Bahar 2012, s. 136.

14 Cemalettin Taşkıran, *Milli Mücadelede Türk ve Yunan Esirler (1919-1923)*, Platin Yayınları 2005, s. 25.

Sonuç

İzmir geri alındıktan sonra şehri terk etmek isteyen Rumlara ve Ermenilere davranış ve limandan tahliye ve şehirdeki yangın ile ilgili bazı Ülkelerin faaliyetleri ve yaklaşımları birbiriyle çelişen haberler ortaya koymuştu. Özellikle Atina ve Londra kaynaklı haberlerin önyargı içerdiği ve yangının Türkler tarafından çıkarıldığı iddialarının ileri sürüldüğü ancak, zaman içinde olaylar netleştikçe ve farklı kaynaklardan bilgiler ortaya çıktıkça iddiaların dayanaksız ve mantıksızlığı anlaşılmaktadır. Özellikle gerçek olan Rum ve Ermeni “Kundakçı Müfrezeleri”nin varlığı ve görevleri hakkında açık bilgilerin netleştirilmediği ortaya çıkmaktadır. 15 Eylül 1919 günü ilk kurşunun bir Rum tarafından atıldığını ileri sürecek kadar mesnetsiz ve önyargılı haberlerin yayılmasına karşın güvenilir kaynakların zaman içinde şüphe yaratmayacak olguları ortaya koyması ve görsel malzemelerin ortaya çıkması önyargılı sorulara açık bir cevap olmaktadır.

Kaynaklar

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 50, S. 112, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Haziran 2001.

Atalay, Bülent, “İşgal Döneminde İzmir Metropoliti Hrisostomos (1919–1922)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 11, S. 1, Haziran 2009, s. 31-50.

Çelebi, Mevlüt, “Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX / Özel Sayı: İzmir’in İşgali, 2019, s. 131-154.

Demirhan, Hasan, “Yunanistan’ın İzmir’i İşgalinde İngiltere’nin Rolü”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 18, S. 5, Ekim 2019, s. 1515-1536.

Göktürk, Turgay Bülent, “Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül-Aralık 1922)” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12/24, Bahar 2012, s. 123-147.

Kurt, Yakup, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Yunan Tarihçilerin Gözüyle Büyük Yunanistan Hayali ve Fransız Basınının Rolü”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 33, 2018, s. 107-127.

Source sur la Question Arménienne, “L’amiral Charles Dumesnil et Raymond Poincaré sur les Causes de l’Incendie d’İzmir (Smyrne)” Jeudi 1 Juillet 2021, <http://question-armenienne.blogspot.com>, son erişim tarihi 05.10.2021.

Taşkıran, Cemalettin, *Milli Mücadelede Türk ve Yunan Esirler (1919-1923)*, Platin Yayınları, İstanbul, 2018.

The Graphic, *An Illustrated Weekly Newspaper*, no. 2586, vol C, 21 Juin 1919.

Turan, Orhan, “İngiliz Arşiv Belgelerine Göre Yunan Ordusu’nun İzmir’e Çıkması ve İşgale İlişkin Tanıklıklar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 18, Özel Sayı, 2018, s. 103-126.

Vural, Mithat Kadri, “Hasan Tahsin ve “İlk Kurşun” Üzerine Bir Literatür Analizi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 34, S. 1, 2019, s. 281-310.

